

Торогельдиева А.Б.

**ЕВРАЗИЯ МАМЛЕКЕТТЕРИНДЕ ЖАЛПЫ
СОЦИАЛДЫК МЕЙКИНДИКТИ КАЛЫПТАНДЫРУУ
КӨЙГӨЙЛӨРҮ ЖӨНҮНДӨ**

Торогельдиева А.Б.

**О ПРОБЛЕМАХ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕГО
СОЦИАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА В ЕВРАЗИЙСКИХ
ГОСУДАРСТВАХ**

A.B. Torogeldieva

**ABOUT THE PROBLEMS OF THE
FORMATION OF A COMMON SOCIAL SPACE
IN THE EURASIAN STATES**

УДК: 339.924.65/923(08)

Бул макала Евразияда бирдиктүү социалдык мейкиндикти калыптандыруу көйгөйлөрүнө арналган. Эмгек мигранттарынын көпчүлүгү карылык, майыптык, багуучусунан айрылуу, ооруп калуу, өндүрүштүк жаракааттар, жумушсуздук, эне болуу, үй-бүлөлүк милдеттер жана медициналык жардамга муктаж болгондо расмий социалдык коргоо программалары тарабынан жетишсиз корголгон бойдон калууда. Мындай кырдаалга көп учурда бир калыпта эмес миграция же расмий эмес жумуш менен камсыз кылуу гана эмес, ошондой эле эмгек мигранттары барган өлкө менен расмий процедуралар боюнча иштеген эмгек мигранттары келген мамлекеттин ортосунда эки тараптуу келишимдердин жоктугу себеп болот. Мамлекеттик деңгээлде социалдык камсыздандыруу укугу жана жөлөкпүл алуу үчүн дайындалган шарттар таанылган өлкөлөрдө, топтолгон укуктардын бир өлкөдөн экинчи өлкөгө өтүшүн камсыз кылган механизмдер көп учурда жетишсиз же натыйжасыз.

Негизги сөздөр: бирдиктүү мейкиндик, социалдык камсыздандыруу, пенсиялык камсыздоо, материалдык колдоо, кепилдик, тилектештик тутуму, топтоо тутуму, киреше, эмгек стажы, дифференциация

Данная статья посвящена проблемам образования единого социального пространства в Евразии становятся препятствием. Значительное количество трудящихся-мигрантов остаются недостаточно защищены формальными программами социальной защиты в случае наступления старости, инвалидности, потери кормильца, болезни, производственного травматизма, безработицы, материнства, семейных обязанностей, и необходимости получения медицинской помощи. Данная ситуация часто вызвана не только наличием нерегулируемой миграции или неформальной занятостью, но также и отсутствием двусторонних

соглашений между страной, принимающей трудящихся-мигрантов, и страной, из которой прибывают трудящиеся-мигранты, работающие в рамках официальных процедур. Даже в тех странах, где право на социальное обеспечение и условия назначения, требуемые для получения пособий, признаются на национальном уровне, механизмы, обеспечивающие перевод накопленных прав из одной страны в другую зачастую отсутствуют или неэффективны.

Ключевые слова: единое пространство, социальное страхование, пенсионное обеспечение, материальная поддержка, гарантия, солидарная система, накопительная система, доход, стаж, дифференциация.

This article is devoted to the problems of the formation of a single social space in Eurasia. become an obstacle. A significant number of migrant workers remain insufficiently protected by formal social protection programs in the event of old age, disability, loss of a breadwinner, illness, occupational injuries, unemployment, motherhood, family responsibilities, and the need for medical care. This situation is often caused not only by the presence of irregular migration or informal employment, but also by the lack of bilateral agreements between the country of destination of migrant workers and the country from which the migrant workers who work under formal procedures arrive. Even in countries where the right to social security and the conditions of appointment required to receive benefits are recognized at the national level, mechanisms to ensure that accumulated rights are transferred from one country to another are often lacking or ineffective.

Key words: single space, social insurance, pension provision, material support, guarantee, solidarity system, funded system, income, length of service, differentiation.

Көптөгөн социалдык көйгөйлөрдү мамлекеттердин биргелешкен жана координацияланган аракеттери менен гана чечүүгө мүмкүн болгон заманбап

глобалдашкан дүйнөдө, айрыкча ЕврАзЭСтин иштешинин шарттарында жана “коңшулардын” кызыкчылыктары бири-бири менен тыгыз байланышкан, аймактык интеграция дүйнөлүк геосаясаттын өнүгүүсүнүн негизги багыттарынын бири болуп баратат. Дүйнөлүк өнүгүүнүн мыйзамдарын эске албай, биздин өлкө бул процесстерден баш тарта албайт, бирок ага спутниктин, анча-мынча перифериянын ролу ыйгарылбастан, тескерисинче, объективдүү себептердин тарыхый шартталган ролун сактап, айлана чөйрөдөгү геосаясий чөйрөдө тутум түзүүчү борбор жана флагман болуп кала берет. Мейкиндик. Ушундай регионалдык интеграциялык долбоорлордун бири Евразия Бирлиги, аны түзүү идеясы 1920-1930-жылдарда жарыяланган. Өткөн кылымда жана заманбап шарттарда Астана экономикалык форумунда. Мурунку Советтер Союзунун аймагында көзкарандысыз мамлекеттердин түзүлүшү менен бирдиктүү мейкиндиктин чегинде гана чечилиши керек болгон социалдык мүнөздөгү көйгөйлөр пайда болду. Бул ааламдашуу алкагында социалдык колдоо көйгөйлөрү.

«Кыйраган империянын өлкөлөрүнүн негизинде түзүлгөн Көзкарандысыз Мамлекеттер Бирлиги, эми анын негизинде мындан аркы мамилелерди кура турган жалгыз орган. Бул өлкөлөрдүн көпчүлүгүнүн улуттук экономикалары борборунда күчтүү салык тутумдары болгон улуттук экономиканын тармактарын каржылоонун бөлүштүрүү формасынын жогорку үлүшү менен адаптациялоо же жашоо режимине өткөн. Бул өлкөлөрдүн социалдык тутумдары либералдуу мүнөзгө ээ болгон социалдык коргоо чөйрөсүндөгү чыныгы көйгөйлөрдү чечүүгө караганда, ар кандай эң зарыл социалдык тобокелдиктер боюнча милдеттемелердин эбегейсиз чоң чатырын билдирет. Либералдык экономика азыркы шартта эмгекке жарамдуу калктын каалаган бардык өкүлдөрүн жумуш менен камсыз кыла албайт. Экономикалык жана каржылык кризистердин мезгил-мезгили менен спиралдары мамлекеттердин ого бетер обочолонушуна алып келет. Ошол эле учурда, жумушчу күчтү контролдонбостон бошотуу жарандардын социалдык коопсуздугунун жогорулашы менен коштолот. Мамлекет социалдык жөлөк пулдарды минимумга чейин кыскартат жана жумушсуздук боюнча жөлөкпул сыяктуу айрым тобокелдиктер таптакыр жок болот, медициналык камсыздандыруу негизинен жеке секторго өткөрүлүп берилет, ошондой эле өндүрүштүк жаракаттар жана оорулар үчүн жеңилдиктер кымбатка айланат. Типтүү натыйжа – бул эмгекке жарамдуу калктын кирешенин альтернативдүү булактарын издөөгө

кетиши. Бул глобалдык экономика феномени менен коштолот - калктын экономикасы начар өлкөлөрдөн өнүккөн экономикалык түзүмү бар өлкөлөргө агымы. Мындай көрүнүш дүйнө жүзү боюнча байкалат жана бул биздин аймак үчүн өзгөчө көрүнүш эмес. Дүйнөлөштүрүүнүн дагы бир кубулушу – кызыкчылык үчүн кыйла пайдалуу рынокту издөө кыймылынын эркиндиги. Бул кыймылдын басымдуу бөлүгү жеке секторго туура келет. Жеке ишканалар, жеке ишкерлер коңшу базарларды ачышат жана эл аралык бизнес ишин ийгиликтүү жүргүзүшөт. Мындай шартта бизнес жана миграция процесстери улуттук мыйзамдардын чегинде иштейт. Бизнес жана адамдар мобилдүү боло баштаганда, улуттук социалдык коргоо тутумдары тоскоол болуп калат» [1, 173-б.].

Изилдөөлөр көрсөткөндөй, башка өлкөлөрдө, айрыкча Шериктештик өлкөлөрүндө, Кыргызстандын жарандары болгон көптөгөн кызматкерлер, социалдык жактан коргоо боюнча расмий программалар менен иш жүзүндө коргоого алышпайт, эгерде алар жашы жеткенде же пенсия курагында, майып болгондо, багуучусунан айрылганда, ооруп калганда, бир сөз менен айтканда, качан алар медициналык жардамга муктаж. Мисалы, Россияда же Шериктештиктин башка өлкөлөрүндө, социалдык камсыздандыруу укугу жана жөлөкпул алуу шарттары мамлекеттик деңгээлде таанылган, топтолгон укуктардын бир мамлекеттен экинчи өлкөгө өтүшүн камсыз кылган механизмдер көп учурда жетишсиз же натыйжасыз. «Мыйзамдуулук менен каржылоонун башка принципинде иштеген социалдык камсыздандыруу каражаттарын бир социалдык камсыздандыруу тутумунан башкасына которуу жетиштүү деңгээлде өнүккөн эмес. Эмгек мигранттарын аныктоо улуттук бийлик үчүн чоң көйгөй бойдон калууда. Бул сунуштаманын негизги идеясы - ааламдашуу шартында социалдык коргоону төмөнкү чаралардын комплекси аркылуу уюштуруу:

- КМШ өлкөлөрүндөгү эмгек мигранттарын социалдык жактан коргоо боюнча Конвенцияны иштеп чыгуу аркылуу жетиштүү социалдык коргоо;
- Социалдык коргоону уюштуруу боюнча мамлекеттик-жеке өнөктөштүк» [2, 48-б.].

«Базар экономикасынын принциптерин колдонуп жаткан учурда ар бир мамлекетте коргоосуз калган жарандар социалдык диалогдун жана эффективдүү компромисстик чечимдердин маанилүү фактору болгон социалдык капиталдын өсүшүнүн эсебинен камсыздалат. Ааламдашуу шартында, жигердүү өз

ара аракеттенүүгө, мамлекет менен социалдык өнөктөштөрдүн ортосундагы социалдык келишимдердин практикасына кайтып келүү болду. Саясий тил менен айтканда, суроо-талапты макроэкономикалык жөнгө салуудан эмгек рыногундагы сунушту жөнгө салууга, иш менен камсыз кылууну жана регионалдык саясатты жөнгө салууга байланышкан чараларга өтүү байкалууда. Негизги принцип - бул жакырчылыктан мыкты коргоону камсыз кылган иш менен камсыз кылуу. Ушул шарттарда социалдык камсыздандыруу уюштурулуп, жигердүү калкты, анын ичинде эмгек мигранттарын ушул тутумга тартуу үчүн шарттар түзүлүшү керек. Бул мамлекеттин социалдык пассивдүү жардамдын жана кызмат көрсөтүүнүн мамлекеттик тармагын түзүп, калктын жакыр жана эң муктаж катмарына көңүл бөлүп, пассивдүү ролду ойношуна мүмкүндүк берет. Улуттук социалдык камсыздоо уюмдарынын өз ишмердүүлүгүн жана эл аралык координацияны да, уюмду өркүндөтүү үчүн биргелешип иштөөчү натыйжалуу механизмдерди түзүү зарылдыгы өсүүдө. Чындыгында, улуттук уюмдардын ортосундагы маалымат алмашуу тутумдары бирдиктүү эмес жана ар кандай стандарттарга негизделген. Координация жана өз ара аракеттенүү көп убакытты талап кылат» [3, 223-б.]. Пенсиялык камсыздоо жаатында мамлекеттердин кызыкчылыктарын унификациялоо же бириктирүү жана ошого жараша, координациялоо боюнча эки тараптуу иштин айрым элементтерин же инструменттерин, биринчи кезекте, тараптардын кызыкчылыктарын жана БУУ тарабынан иштелип чыккан ченемдик укуктук актыларда камтылган баалуулуктарды, Эл аралык конвенцияларда жана документтерде камтылган абдан маанилүү маселени белгилей кетүү керек. эмгекти уюштуруу, ошондой эле Европа Бирлигинин жана Европа Кеңешинин башка документтери. Эмгек мигранттарын социалдык жактан коргоону жогорулатуу боюнча Конвенцияда айтылгандай «...КМШ өлкөлөрүндөгү эмгек мигранттарын социалдык жактан коргоо жөнүндө. Бул төмөнкүлөргө мүмкүндүк берет:

- Улуттук мыйзамдар глобалдашуу шартында эмгек мигранттарын коргоону жөнгө салган ченемдерди камтыйт.
- Эки тараптуу жана көп тараптуу келишимдерди түзүү, консультация механизмдерин түзүү жана эки тараптуу жана көп тараптуу маалымат алмашууну өнүктүрүү эмгек мигранттары жана алардын үй-бүлөлөрү үчүн социалдык коргоону күчөтүшү керек.

- Эмгекке жарамдуу мигрант көчүп кетсе, милдеттүү түрдө өз ара маалымат алмашуу болушу керек. Маалыматтарды эсепке алуу жана камсыздандыруу мезгилдерин таануу үчүн эки жактуу жана көп тараптуу механизмдерди эмгекти барган өлкөлөрдө, ошондой эле келип чыккан өлкөлөрдө көбүрөөк колдонууга дем берүү керек.
- Ушул укуктарга ээ болгон өлкөлөрдүн социалдык камсыздандыруу уюмдары тарабынан камсыздандыруунун бардык мезгилдерин жана жеңилдиктерди тиешелүү пропорционалдык негизде кошуу принцибине артыкчылык берилиши керек. Пайдасын экспорттоо укугу камсыздальшы керек.
- Жеке ишкер же башка мамлекеттин аймагында кыска мөөнөткө иштеген сыяктуу категориядагы жумушчуларды социалдык жактан коргоого дагы өзгөчө көңүл буруу керек.
- Социалдык камсыздоо органдары менен ар кандай миграция жана чек ара кызматтарынын ортосундагы мамилелерди чыңдоо, ошондой эле алардын ортосунда өз ара маалымат алмашууну камсыз кылуу зарыл» [4, 689-б.].

Конвенция мүчө мамлекеттердин компетенцияларынын так жана ар тараптуу тизмесин берет жана жалпысынан сөзсүз интеграциялык процесстерди жакындаткан жана интеграциянын эң татаал маселелеринин бирин тактап берген биринчи документ болот. Конвенция башка тармактардагы мыйзамдарга таасир этпейт, бирок башка чөйрөлөрдө келишим кеңеш берүүчү мүнөзгө ээ жана координациялык ролду ойношу керек. Евразия мамлекеттеринде пенсиялык системаны бир нукка салуу максатында элге пенсиялык маселелер боюнча кызмат көрсөтүү программасын иштеп чыгып, камсыз кылуу зарыл.

Мамлекеттик пенсиялык өнөктөштүк мамлекеттик пенсиялык фонддорду, медициналык камсыздандыруу жана башка бөлүштүрүү фонддорун башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн колдо болгон ресурстарды туура пайдаланууга жана социалдык коргоо чөйрөсүндөгү артыкчылыктарды максималдуу пайдаланууга мүмкүндүк берет. Жеке секторду башкаруунун тажрыйбасы жана сапаты бизнести башкаруунун натыйжалуу ыкмаларын колдонуу менен мамлекеттин жетишсиз ресурстарын оптималдуу пайдаланууга мүмкүндүк берет. Иш-чаралардын баштапкы тизмеси төмөнкүлөр менен чектелиши мүмкүн:

- Мамлекеттик-жеке өнөктөштүк жөнүндө мыйзам кабыл алуу;
- Жеке секторду интеграциялоо жана социалдык

камсыздандыруу (пенсия, медициналык камсыздандыруу) реформасына киргизүү боюнча иш-чаралардын планын иштеп чыгуу;

- Жеке өнөктөр үчүн салык жеңилдиктерин иштеп чыгуу.

Литература:

1. Пенсионное обеспечение в России: основные проблемы и тенденции. [Текст] // Аналитический Вестник Совета Федерации Федерального Собрания РФ. - М., 2017 - №4. 236 с.
  2. Подшивалова П. Россия выходит на пенсию. Кто заплатит за предвыборную накачку пенсионной системы [Текст] // Новая газета. - 2017. - №11.
  3. Арзыбаев А.А. и др. Международные стандарты финансовой отчетности. Б.: Изд. Максспринт, 2016. - 320 с.
  4. Dougan M. The Treaty of Lisbon 2007: Winning Minds, Not Hearts // Common Market Law Review, Vol. 45, 2008. - P. 617-703.
-